

SOCIAAL KAPITAAL :

DE INVESTERING

WAARD

In volle coronacrisis trok socioloog **Jasper De Witte**, onderzoeker aan het HIVA in Leuven, onze aandacht met zijn pleidooi om het besef dat de mens een sociaal wezen is dat behoefte heeft aan contact met anderen om betekenis te geven aan het leven, niet uit het oog te verliezen. "Sociale relaties zijn een basisbehoefte," zegt hij in een gesprek met Wascabi.

"Ze hebben verschillende functies. Je vindt bijvoorbeeld liefde en verbondenheid in een intieme relatie met een goede vriend of een partner, terwijl de perifere relaties met collega's of met mensen in een vereniging er eerder voor zorgen dat je je verbonden voelt met de samenleving, dat je sociaal geïntegreerd bent. Beide types relaties zijn nodig. Met corona hebben we allemaal gevoeld hoe belangrijk die relaties zijn, ook mensen die zich in het gewo-

Eten, drinken, slapen, het zijn basisbehoeften. Dat ook sociale relaties dat zijn, daar lijken we pas tijdens de coronacrisis achter te zijn gekomen. Mensen snakten naar meer dan *talking heads* op een scherm, het gebrek aan lijfelijke ontmoetingen vrat hun psychisch welzijn aan. Toen de regering-Wilmès de voorkeur gaf aan winkels openen boven bubbels doorprikken kwam het ei zo na tot een volksopstand. Het sociaal-cultureel werk en de amateurkunsten lenen zich bij uitstek voor ontmoetingen. Wordt het sociaal kapitaal dat daar wordt opgebouwd, wel naar waarde geschat?

ne leven niet eenzaam voelen. Het thema werd uitvergroot."

Het idee leeft nog altijd dat eenzaamheid een zaak is van ouderen.

"Dat is het grote cliché. Uit onderzoek blijkt dat eenzaamheid over het algemeen gelijk verspreid is over alle leeftijden. Recent toonde onderzoek van de Universiteit Gent zelfs aan dat jongvolwassenen het eenzaamst zijn."

Wordt het probleem groter?

"Dat is een tweede cliché. Eenzaamheid neemt niet

toe, de cijfers van de laatste decennia tonen een stijging noch een daling. Zich af en toe eenzaam voelen, is ook heel normaal. Het wordt pas problematisch als het gevoel van eenzaamheid intens is en lang duurt. Heel wat factoren beïnvloeden het gevoel van eenzaamheid: hoe gekeken wordt naar sociale relaties, de mogelijkheden om te participeren, in welke mate de overheid sociale participatie stimuleert, de economische toestand. Andere verwachtingen over relaties verklaren dan ook gedeeltelijk waarom mensen in Noord-Europa minder eenzaam zijn dan mensen in Spanje, Griekenland of Ita-

lië, terwijl het cliché wil dat de hechtere familiecultuur in deze landen net zorgt voor minder eenzaamheid.”

Is er ook onderzoek naar het verband tussen de aanwezigheid van een verenigingsleven en eenzaamheid?

“Daar is wel wat onderzoek naar. Hoe meer je sociaal participeert hoe minder eenzaam je bent, en dat effect speelt ongeacht factoren zoals gezondheid, gender of leeftijd. Uit onderzoek blijkt elke keer weer dat bijvoorbeeld vrijwilligerswerk bijdraagt tot positieve identiteitsvorming en mensen helpt een netwerk op te bouwen.”

In het debat over eenzaamheid gaat het vooral over de gevolgen ervan. Het blijft stiller over factoren die eenzaamheid voorkomen zoals sociale participatie of vrijwilligerswerk. Tijdens de coronacrisis hebben lokaal ingebedde sociaal-culturele verenigingen bijvoorbeeld belrondes opgezet voor eenzame mensen. Wordt dat potentieel door beleidsmakers voldoende gezien en ondersteund?

“Er zijn veel bottom-upinitiatieven geweest tijdens corona: oude gsm’s gebruiksklaar maken en verdelen onder ouderen, belcirkels opzetten, deur-tot-deur-rondes om

te kijken of er hulp nodig is. Zonder lokaal ingebedde structuren komt dat er niet. De overheid moet zulke organisaties zeker en vast ondersteunen, ook financieel. Veel initiatieven die zijn ontstaan tijdens corona kunnen ook nadien het leven van vele mensen verbeteren. Het is wel belangrijk om te weten of wat je doet, ook werkt. Welke interventies zijn echt effectief om eenzaamheid te bestrijden? In Nederland heb je Movisie, een digitale databank die bijhoudt welke interventies werken. In zijn resolutie tegen eenzaamheid pleitte het Vlaams Parlement vorig jaar voor een gelijkaardige databank met *best practices*, zodat daar inspiratie kan worden gehaald.”

Veel verenigingen hebben tijdens de lockdown geprobeerd hun activiteitenkalender op een digitale manier uit te voeren om de relatie met leden en gebruikers in stand te houden. In de kern van sociaal-culturele organisaties zit werken aan gemeenschapsvorming. Kan dat via digitale ontmoeting?

“Digitaal kan niet alles oplossen, zeker niet voor sociaal werk waarbij je toch vaak kwetsbare groepen probeert te bereiken en dat zijn vaak net mensen die digitaal het minst ver staan. Het is belangrijk om deze structurele onge-

lijkheid voor ogen te houden. Digitaal is goed, maar het is geen vervanging van *face to face* interactie. Toen ik tijdens interviews met mensen die vrijwilligerswerk deden in armoedeorganisaties vroeg welke de belangrijkste reden was om actief te zijn, zeiden die quasi allemaal: sociale interactie.”

“HOE MEER JE SOCIAAL PARTICIPEERT HOE MINDER EENZAAM JE BENT, EN DAT EFFECT SPEELT ONGEACHT FACTOREN ZOALS GEZONDHEID, GENDER OF LEEFTIJD”

Verwacht u dat er uit de coronacrisis lessen worden getrokken voor de beleidsaanpak van het thema eenzaamheid?

“De economie is wereldwijd moeten wijken voor de gezondheid van mensen. Ik hoop dat het dan ook mogelijk is om na de crisis in de prioriteiten die we stellen andere accenten te leggen. Ik hoop dat het niet over enkele maanden weer *business as usual* is. Dat is niet alleen een zaak van de overheid, ook als individu moeten we beseffen

“CORONA HEEFT OP ALLE VLAKKEN DE SITUATIE VERSLECHTERD VAN MENSEN DIE HET AL MOEILIJK HADDEN”

hoe belangrijk sociale relaties zijn, hoe belangrijk het is dat we een leven lang dat netwerk onderhouden, hoe belangrijk sociale cohesie is, via lokale organisaties waarin je kan participeren. Sociale relaties, sociale netwerken, participatie, vrijwilligerswerk, iets doen voor anderen: dit heeft zoveel positieve effecten. De overheid moet structurele obstakels wegnemen zoals gebrekkige mobiliteit, toegang tot psychologische hulp of financiële remmen, zodat mensen gelijk kunnen participeren aan de samenleving en meer kans hebben om een netwerk op te bouwen. Eenzaamheid is een complex gegeven, je kan dat via allereerste initiatieven aanpakken op zowel een directe als indirecte manier.”

Er wordt veel gesproken over het verlies aan sociaal kapitaal tijdens de lockdown. Maar er was ook veel moois. Kan het zijn dat het sociaal kapitaal net versterkt uit deze crisis komt?

“Vanuit het veld krijg ik toch signalen dat veel mensen door

WAT KAN HET VERENIGINGSLEVEN ZELF DOEN OM MEER GEWICHT IN DE BELEIDSSCHAAL TE WERPEN?

- “De effectiviteit aantonen van wat je doet, dan sta je in een sterkere positie tegenover beleidsmakers.”
- “Lokaal verankeren: netwerken vormen in de wijk, de buurt, de gemeente en meer samenwerken, goed op de hoogte zijn van wat de anderen doen, zodat je goed kunt toeleiden naar andere organisaties.”
- “Inzetten op de kracht van mensen, niet op hun kwetsbaarheden. Welke talenten hebben ze en hoe kunnen ze via die talenten bijdragen zonder de kwetsbaarheden uit het oog te verliezen.”

een hel zijn gegaan. Mensen die alleen thuis waren. Mantelzorgers van kwetsbare ouderen die geen thuisverpleging durfden binnen te laten, die er alleen voor stonden en zich gevangen voelden. Corona heeft op veel vlakken

de situatie verslechterd van mensen die het al moeilijk hadden. Er zijn zeker ook positieve dingen uit voortgekomen. Maar over de gevolgen van beide, op de middellange en lange termijn, kan ik geen uitspraken doen.” ■

STEMMEN VAN HET TERREIN

Drie organisaties – Kwadraet, Vormingplus Oost-Brabant en Mediawijs – kregen twee vragen voorgelegd. Kan digitaal ontmoeten de kern van echt sociaal-cultureel werk vervangen? Welke zijn de positieve aspecten van digitaal ontmoeten en welke zijn de beperkingen?

ADINDA Taelman, Kwadraet

“DIGITAAL IS NIETS VERGELEKEN MET DE RIJKE TAAL VAN LEVENDE LIJVEN”

“Ons werk is het verbinden van mensen. Doel en inhoud zijn niet voldoende, de manier waarop maakt het verschil. Werken met een groep is werken met een energieveld. Daar is niets zweverigs aan, dat is iets lijfelijks. Het is het resultaat van onze manier van spreken, ademen, bewegen, van al die subtiele nuances die we leggen in hoe we samen zijn. Met Zoom en Hangouts, webinars en al die andere tools zien we toch vooral hoofden. Dat is al iets, maar niets vergeleken met de rijke taal van levende lijven.

Ons werk speelt zich af in bibliotheken, refters, vergaderzaaltjes. We creëren daar een tijdelijke veilige plek waar mensen kunnen leren, naar elkaar luisteren, zich gewaardeerd voelen. Die ervaringen zijn van belang voor mensen: buiten komen en daar in dialoog gaan met anderen. Ze zijn ook van belang voor onze ervaring van de publieke ruimte als een plek van ontmoeting en dialoog. Tijdens de pauze gaan mensen verder in gesprek, wisselen ze nog ervaringen uit. Soms nemen ze samen de trein terug. Of blijven plakken. We hebben die grijze zones nodig, de zachte overgangen van leren naar leven, van doen naar zijn.

Digitaal ontmoeten lijkt een kwestie van efficiëntie. Dat gaat op voor instrumentele zaken waar weinig spanning op zit, die niet voor beroering onder de waterlijn zorgen. Waar spanningen zijn, waar macht of een troebele verdeling van rollen aanwezig is, schiet het digitale ontmoeten tekort. De kloof tussen wie macht uitoefent en wie ondergaat lijkt groter te worden. Het zorgt ervoor dat sommige mensen een vergadering domineren, nog meer dan in een liveontmoeting, en dat anderen een hogere drempel ervaren om hun standpunt in te brengen. De ongelijkheid lijkt groter te worden.

De basisvoorwaarde is altijd dat er een vertrouwensrelatie is. Soms ervaren we in het digitale ontmoeten net een grotere veiligheid om te spreken, om te delen wat op het hart ligt. In een setting van coaching, van helpende gesprekken, merken we een grote openheid om zich kwetsbaar op te stellen. Het lijkt alsof de afstand die door het scherm gecreëerd wordt, de gerustheid geeft om zich open te stellen. Dat kan te maken hebben met de minder dwingende aanwezigheid van de coach of de gesprekspartner, het minder de aandrang voelen om sociaal wenselijke antwoorden te geven. De coach zet zichzelf en het eigen referentiekader niet in de weg. De lerende persoon of de persoon die geholpen wordt krijgt meer ruimte en vult die dankbaar in.”

LIESBETH PROVOOST, VORMINGPLUS OOST-BRABANT

“DURVEN KIJKEN NAAR NIEUWE MO- GELIJKHEDEN VAN ONTMOETEN”

“Onlineactiviteiten hebben een veel ruimer bereik, afstanden vallen weg, je bent niet langer een dagdeel kwijt om een activiteit van 1,5 à 2 uur bij te wonen. Ze worden bovendien gratis aangeboden. Het doelpubliek van de Vormingpluscentra verdertienvoudigde sinds de lockdown. Activiteiten waar zich normaal een vijftiental mensen voor melden, hebben nu 50 à 60 deelnemers. De kwaliteit van het digitaal ontmoeten wordt bepaald door de kwaliteit van de onlinegroeps gesprekken. Goede voorbereiding, afspraken en een onderlegde moderator kunnen heel kwaliteitsvolle ontmoetingen genereren. Wij hanteren offline de principes van *deep democracy*, verbindend communiceren en neutraal begeleiden. Deze vaardigheden blijken ook volledig inzetbaar te zijn in digitale communicatie. Als de moderator voldoende middelen ter beschikking stelt om emoties op andere manieren te uiten (via chat, emoticons, *breakout rooms* ...) kunnen de ontmoetingen even intens zijn als in het echte leven. Als je kijkt naar de ‘Post Corona movement’ zie je een beweging die volledig digitaal gegroeid is. De 70 vrijwilligers die deze beweging in gang zetten en houden, hebben elkaar nog nooit fysiek ontmoet. Toch gaat er een geweldige kracht van uit. Ik vermoed dat we in de toekomst twee soorten ontmoetingen zullen hebben. Het is aan organisaties om de twee vormen mogelijk te maken zodat je beide doelgroepen blijft aanspreken. Het is een boeiende uitdaging voor onze sector om niet enkel te zweven bij de vorm die we kennen maar om ook te durven kijken naar de nieuwe mogelijkheden.”

BERT PIETERS, MEDIAWIJS

“NIET VERGETEN DAT OOK VEEL MEN- SEN UIT DE DIGITALE BOOT VALLEN”

“Mediawijs, het Vlaams kenniscentrum mediawijsheid, deed in de paasvakantie een flitsbevraging bij ouders over het mediagebruik in het gezin. Uiteraard gebruikten we onze schermmpjes in deze coronaperiode om meer filmpjes te kijken of te gamen. Maar wat vooral opvalt, is de gigantische toename van (video)bel-len. Dat wijst erop dat we toch sociale wezens zijn en vooral met anderen in contact willen blijven.

We zien dat sociaal-culturele organisaties experimenteren met onlineactiviteiten, met aandacht voor het gevoel van “samen-zijn” en “samen beleven”. Een vertelavond als Relas vanuit je Zetel komt dicht in de buurt van een groepsactiviteit, het is als een digitaal kampvuur. De Kunstfabriek@Home van Das Kunst bood kant-en-klare workshops aan om thuis te doen, inclusief een hulplijn voor kinderen.

Organisaties die experimenteerden met onlinevormingen zijn blij omdat ze een nieuw publiek hebben kunnen aanboren. Bovendien hebben ze hun bestaand publiek aan zich kunnen binden door te tonen dat ze hen niet vergeten waren. Toch zijn er ook heel wat mensen uit de boot gevallen. Mensen die niet zo vlot hun weg vonden in al die digitale toepassingen, hebben waarschijnlijk net veel minder deelgenomen, al hadden ze dat misschien wel gewild. Daarom zet Mediawijs samen met partnerorganisaties sterk in op e-inclusie. We hebben de mogelijkheden ontdekt en sommige zaken zullen we verder exploreren. Sociaal-cultureel werk zal wel altijd een ‘mensen-gebeuren’ blijven. Iets dat vooral offline gebeurt, al zullen er meer zichtbare onlinevarianten groeien.”